

Bukovščica, bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek druge svetovne vojne

Viko Oblak

Numizmatika je pomožna zgodovinska veda, ki preučuje denarna sredstva, in tudi konjiček, pri katerem gre za zbiranje in proučevanje kovancev in bankovcev. Pomembna je sporočilna vrednost, ki jo ta denar prinaša s seboj. Zato je poleg numizmatičnih katalogov treba poznati tudi del zgodovine, v katerem so novci ali bankovci nastali.

V moji zbirki se nahaja več žigosanih bankovcev, od avstro-ogrskih kron do jugoslovanskih dinarjev in slovenskih tolarjev. Večinoma so bili žigosani v času nujnih sprememb in pomembnih dogodkov ali pa imajo kako drugo sporočilno vrednost. Seveda pa moramo biti pri žigih vedno pazljivi, saj poleg originalnih žigov obstajajo tudi ponarejeni, ki jih z moderno tehniko ni tako težko izdelati.

Opisal bom bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije (1. december 1929), na katerem je žig, ki je povezan z vasjo Bukovščica, drugo svetovno

vojno in začetkom narodnoosvobodilnega boja proti okupatorju. V tem kraju so svobodomiselni ljudje kmalu po okupaciji začeli razmišljati o uporabi proti agresorju.

Še prej pa nekaj zgodovinskih dejstev, povezanih z okupacijo naših krajev.

Napad na Jugoslavijo 6. aprila 1941 in hiter razpad jugoslovanske vojske, državna kapitulacija in okupacija so bili veliki in usodni dogodki, ki so se zvrstili aprila 1941. Ljudje so bili zaradi nastalih dogodkov zbegani in prestrašeni.

Glavnina jugoslovanske vojske se je s položajev na Rupnikovi liniji v noči med 9. in 10. aprilom umaknila skozi Škofjo Loko proti Ljubljani. V zadnjem trenutku je na pomembnejših točkah uničila še nekaj vojaških objektov in mostov. Kljub temu, da je bila jugoslovanska vojska v popolnem razsulu, si Italijani niso upali takoj zasesti vseh krajev in

obeh dolin. Šele 10. aprila so zasedli Žiri, Železnike 12. aprila, Gorenjo vas 13. in Škofjo Loko 14. aprila 1941. Ljudje so bili nad takim koncem stare Jugoslavije razočarani. Italijanska okupacija pa je trajala le nekaj dni, saj so se že 21. aprila morali po Hitlerjevem ukazu umakniti na nekdanjo državno mejo. Po odhodu italijanske vojske so Selško in Poljansko dolino ter Škofjo Loko zasedle nemške enote.

Nemški okupator je takoj pričel uničevati vse, kar bi oviralo priključitev teh krajev k nemški državi in spominjalo na slovenstvo. Ukinjeni so bili vsi jugoslovanski zakoni, vsa društva, v uradih in šolah je bila prepovedana uporaba slovenskega jezika. Nemci so ponemčevali slovenska krajevna, rodbinska in osebna imena. Uvedena je bila zamenjava jugoslovanskih dinarjev v marke (1 marka za 20 dinarjev). Omejili so hrano, blago in druge življenjske potrebščine in te dobrine izdajali le na karte. Slovenci so morali oddati radijske sprejemnike in vsakršno orožje ter vojaško opremo. Za neupoštevanje tega ukaza je bila zagrožena smrtna kazen. Nemci so takoj po zasedbi pričeli z aretacijami in izseljevanjem. V začetku maja so v Selški dolini aretirali nekatere župnike in izobražence ter jih izgnali na Hrvaško in v Srbijo.¹

Posledica teh dogodkov je bila, da se je kmalu začelo oboroženo gibanje proti okupatorju. Cankarjev bataljon (takrat edini na Slovenskem), ki je bil nastanjen na Sv. Mohorju, je novembra 1941 izpeljal nekaj odmevnih akcij. V Selški dolini je s pomočjo domačih aktivistov 18. novembra požgal most na Praprotnem, 19. novembra zvečer pa je na Češnjici napadel oddelek okupatorjevih policistov telefonistov.

V zvezi z vstajo je bil pomemben sestanek voditeljev Osvoobodilne fronte, ki je bil tik pred 1. decembrom 1941 pod vodstvom Staneta Žagarja pri Kocjanu nad Bukovščico. Dogovorili so se o zimski mobilizaciji in o okrepljeni vstaji na večjem delu Gorenjske in različnih nalogah, ki so bile s tem povezane. Sklenili so tudi, da se bo Cankarjev bataljon premaknil iz Selške v Poljansko dolino, kjer so bile razmere za vstajo zaradi razoroževanja jugoslovanske vojske ob razpadu politično najprimernejše in tudi orožja je bilo tam več kot drugod.²

G. Radovan Hrast, ki je mlada leta preživel v Bukovščici, je v svoji knjigi Viharnik na razpotjih časa opisal ta dogodek takole:

"V Laškem, pri Kocjanovih, je pravo gnezdo prvih upornikov proti okupatorju. Najstarejši sin Ivan se vrne iz Ljubljane. Že v Ljubljani je bil član ilegalne Komunistične partije. Leto ali dve pred vojno je večkrat obiskal svoj dom. Vsakokrat se je sestel s Stanetom Žagarjem, učiteljem iz Dobrave pri Podnartu. Velikokrat se jim je v debati pridružil tudi naš očka. Le škoda, da ne poznam vsebine njihovih pogovorov! Toda kapitulacija Kraljevine Jugoslavije, nemška okupacija in organiziran odpor proti Nemcem mi nakazuje, o čem so se pogovarjali.

Ivan Tomažin v Selški dolini pripravlja prve začetke oboroženega odpora proti okupatorju. Pri delu mu že veliko pomaga brat Zdravko. Hodita po vaseh in snubita somišljenike. Iščeta in zbirata vojaško opremo, predvsem pa orožje."³

Energičen odpor proti okupatorju v Selški dolini in okolici Bukovščice je poleg oboroženega verjetno posegal tudi na druga področja boja proti zavojevalcu. Obstajajo podatki iz drugih krajev (npr. iz Škofje Loke), kjer so člani OF (SKOJ) kot obliko nestrinjanja z okupacijo začeli s tako imenovanimi trosilnimi akcijami. Trosili so lističe z vsebino, ki je obsojala okupacijo, spodbujala ljudi k odporu in poveličevala osvobodilni boj. Izvajali so tudi lepljenje letakov s podobno vsebino.

Trudil sem se pridobiti kakšno informacijo o oblikah neoboroženega boja proti okupatorju po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije na področju Selške doline oz. Bukovščice. Žal je bil moj trud zaman, saj ni več domačinov, ki bi kaj vedeli o teh oblikah boja proti okupatorju.

Del propagandne vojne je bil mogoče tudi bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije.

Sprednja in zadnja stran bankovca za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije z "bukovskim" žigom. Vir: zbirka avtorja

Bankovec je na več mestih prečrtan z rdečim svinčnikom in označen z žigom OF. Žig Krajevnega ljudskega odbora OF na mestu vodnega žiga portreta kralja Aleksandra je slabše viden. Razberemo lahko samo: ODBOR O.F. in BUKOVŠČICA ter v sredini

peterokrako zvezdo s simbolom Triglava in morja na podlagi ščita. Glede na prostor po obrobi žiga je bil izvirni napis najverjetneje KRAJEVNI ODBOR O.F. BUKOVŠČICA.

Povečan žig na stodinarskem bankovcu.
Vir: zbirka avtorja

Dobil sem ga 27. oktobra 2001 na mednarodnem srečanju numizmatikov v Beogradu, tja pa je prispel leta 1985 iz Ljubljane. Kje se je nahajal do tega leta, žal nisem izvedel.

Poleg bankovca je bil tudi majhen, s pisalnim strojem preprosto napisan listek z drugačno razlago obodnega napisa. Tega je verjetno napisal prvotni lastnik.

Originalni stetak, kateri je iz protesta proti okupatorju uničen in sicer s rdečim svinčnikom in žigom Krajevnega ljudskega odbora Bukovščica na mestu vodnega žiga.

K bankovcu priloženi listek z opisom bankovca in obodnega napisa žiga. Vir: zbirka avtorja

Bankovec za sto dinarjev Kraljevine Jugoslavije s "kranjskim" žigom. Vir: zbirka avtorja

In kdaj so ta bankovec žigosali? Največji propagandni učinek bi dosegel, če bi ga dali v promet v času njegove veljavnosti, to je do 15. junija 1941. Od tega datuma naprej je bila veljavna samo nemška marka. Pri tem pa se pojavljata vsaj dve nejasnosti.

Po podatkih v knjigi Štampiljke Osvobodilne fronte slovenskega naroda 1941–1945 avtorja Ignaca Gregorača je bilo izdelovanje štampiljk nastajajočih teles OF urejeno v začetku leta 1942, torej ko teh stodinarskih bankovcev že ni bilo več v prometu.

Osnovno obliko štampiljke na tem bankovcu, Triglav z morjem na ščitu in nad njim zvezda, so začeli uporabljati šele v letu 1943. Prve štampiljke so imele samo linijsko upodobitev Triglava z zvezdo na srednjem vrhu in črkama O in F na nižjih vrhovih.

Zanimivo je tudi to, da omenjenega žiga v knjigi Ignaca Gregorača, kjer je zelo popoln opis vseh obstoječih žigov Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ni najti.

Medtem sem v sklopu starih bankovcev našel še en podoben, bolj obrabljen, stodinarski bankovec. Prav tako je prečrtan z rdečim svinčnikom na mestih kot na našem predhodno opisanem bankovcu. Razlika je v žigu na mestu vodnega žiga kralja Aleksandra.

Razlaga za nastanek teh dveh bankovcev je otežena, saj nimam stvarnih virov, na katere bi se lahko zanašal.

Že na začetku sem omenil, da dandanes obstajajo mnogi ponaredki, tako samih bankovcev kot raznih žigov na njih, ki jih v numizmatičnem svetu srečujemo kar pogosto. Je pa res, da se v glavnem ponarejajo primerki, ki imajo večjo tržno vrednost, so redki in iskani na tržišču. Ponaredki so večinoma kakovostni, tako sam bankovec kot tudi morebitno žigosanje na njem. In to danes marsikdo počne in dela zmedo v numizmatičnem svetu kot tudi zmedo pri odstiranju zgodovinskih dejstev.

Za "bukovski" bankovec lahko trdim, da je izdelan pred računalniško ero, kako je nekdo prišel do omenjenega žiga, pa je že drugo vprašanje. Če bi to nekdo storil danes, bi skopiral enega od znanih žigov iz literature in to kakovostno stiskal na mesto vodnega žiga stodinarskega bankovca. Tudi za "kranjski" bankovec velja podobno. Žig v knjigi Ignaca Gregorača ne obstaja. Izdelan je primitivno in je bolj sumljiv, saj je na žigu izstopajoče viden samo napis KRANJ.

Obstaja še ena razlaga za uporabo tega bankovca v času druge svetovne vojne in okupacije našega ozemlja. Ti bankovci danes niso redki, saj jih leta 1941 mnogi niso zamenjali za nemške marke,

po tem datumu pa so bili praktično brez vrednosti. Prav zaradi tega so jih mogoče šele kasneje ustrezno žigosali in jih kot način psihološkega in neoboroženega boja uporabljali proti okupatorju za povečevanje in opozarjanje na OF in zankanje bivše Jugoslavije kot kraljevine. Za okupatorja pa je bila to podobna provokacija kot trosenje lističev ali lepjenje letakov s protiokupatorsko vsebino. Tako so ljudje dali okupatorju vedeti, da ga na tem ozemlju čaka še težko delo.

Za konec naj zapišem, da sta mogoče omenjena bankovca verodostojen dokaz načina boja proti okupatorju prav zaradi dejstva, da so bili prebivalci Bukovščice med prvimi, ki so se mu leta 1941 začeli upirati, od tu pa se je upor širil še po ostalih krajih našega ozemlja.

Glede na opisana dejstva je lahko eden ali drugi bankovec tudi sad "starejših izdelovalcev" prirejenih bankovcev. V tem primeru je ta članek samo opozorilo in poduk vsem, ki se boste s to problematiko še srečevali, se iz tega kaj naučili in pravilno vrednotili morebitne nove najdbe podobnih bankovcev.

Vse skupaj pa nam vseeno odstira majhen košček polpretekle zgodovine, o kateri je še precej nejasnega in je še danes občasno prirejena tokovom današnjega časa.

Opombe:

¹ Več avtorjev, *Pomniki NOB na Škofjeloškem*, Založba Borec, Ljubljana 1986, str. 15, 16.

² Ivan Jan, *Vrh v Dražgošah*, Samozaložba, Kranj 2001, str. 24.

³ Radovan Hrast, *Viharnik na razpotjih časa*, Založba Forma, Ljubljana 2007, str. 52.

Viri in literatura:

Ignac Gregorač, *Štampiljke Osvobodilne fronte slovenskega naroda 1941–1945*, Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, Ljubljana 1997.

Viko Oblak, Bankovec Kraljevine Jugoslavije in začetek II. svetovne vojne, *Numizmatični vestnik št. 35*, Numizmatično društvo Slovenije, Ljubljana 2009, str. 371–376.

Zbirka avtorja.

